

Sygn. akt III CSK 54/09

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 4 grudnia 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)
SSN Katarzyna Tyczka-Rote
SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Banku S.A.
przeciwko H.O.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 4 grudnia 2009 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego
od wyroku Sądu Okręgowego w K.
z dnia 17 września 2008 r., sygn. akt [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 4 stycznia 2008 r. zasądził od pozwanego H.O. na rzecz powodowego Banku kwotę 53 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 5 września 2007 r., zastrzegając prawo powoływania się przez pozwanego w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności.

Sąd Rejonowy ustalił, że w dniu 13 listopada 2000 r. Bank udzielił małżonkom P. i M.D. kredytu w kwocie 49 280 zł na zakup samochodu o wartości 53 000 zł. Spłata kredytu została zabezpieczona zastawem rejestrowym na kupionym samochodzie. Umowę o ustanowienie zastawu zawarto w dniu 9 kwietnia 2001 r. Wniosek o wpis zastawu do rejestru złożył Bank w dniu 26 lutego 2001 r. Wpisu dokonano 20 czerwca 2001 r.

W dniu 5 czerwca 2001 r., a więc jeszcze przed wpisem zastawu do rejestru, P.D. sprzedał pozwanemu samochód, na który wraz z żoną zaciągnął kredyt. Gdy małżonkowie D. zaprzestali spłacania kredytu, Bank po uzyskaniu przeciwko nim tytułu wykonawczego złożył wniosek o wszczęcie egzekucji, a po dowiedzeniu się o zbyciu przez nich samochodu, pozwał nowego właściciela o zapłatę należności zabezpieczonej zastawem na samochodzie.

Sąd Rejonowy uwzględnił powództwo na podstawie art. 306 § 1 k.c. i art. 2, 13 oraz 38 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz. U. Nr 149, poz. 703 ze zm., a obecnie jedn. tekst: Dz. U. z 2009 r. Nr 67, poz. 569 ze zm. – dalej: „u.z.r.”), ponadto odwołał się do art. 319 k.p.c. W uzasadnieniu wyjaśnił, że zbycie przedmiotu zastawu powoduje jego wygaśnięcie, jeżeli nabywca nie wiedział i przy zachowaniu należytej staranności nie mógł wiedzieć o istnieniu zastawu. W ocenie Sądu Rejonowego, choć zastaw w chwili nabycia samochodu przez pozwanego nie był jeszcze wpisany do rejestru, pozwany kupując samochód mógłby się dowiedzieć o toczącym się postępowaniu o wpis zastawu na nabywanym samochodzie, gdyby zażądał stosownego zaświadczenia z centralnej informacji o zastawach rejestrowych.

Sąd Okręgowy oddalając apelację pozwanego podzielił ustalenia i oceny Sądu Rejonowego. Ponadto Sąd Okręgowy, dopatrując się dużego podobieństwa zastawu rejestrowego do hipoteki i opowiadając się za stosowaniem do zastawu rejestrowego „wszystkich zasad dotyczących hipoteki”, przyjął, że wyrażony w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2008 r., III CSK 54/08 (LEX nr424393) pogląd, iż w postępowaniu wieczystoksięgowym ma zastosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c., należy odnieść także do postępowania o wpis do rejestru zastawów. W rezultacie zbycie pozwanemu samochodu w toku postępowania o wpis zastawu do rejestru nie mogło pozbawić dokonanego wpisu skutku w stosunku do pozwanego.

W skardze kasacyjnej pozwany zarzucił naruszenie art. 13 pkt 1 i art. 38 ust. 1 u.z.r., art. 170 k.c. oraz art. 192 pkt 3 k.p.c.

Prokurator Generalny, zajmując stanowisko w sprawie na podstawie art. 398⁸ § 1 k.p.c. wyraził pogląd o istnieniu przesłanek do uwzględnienia skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według powołanego w skardze kasacyjnej art. 170 k.c., w razie przeniesienia własności rzeczy ruchomej, obciążonej prawem osoby trzeciej, prawo to wygasa z chwilą wydania rzeczy nabywcy, chyba że nabywca działał w złej wierze; stosuje się tutaj odpowiednio także art. 169 §2 k.c.

Podobnie art. 13 u.z.r. łączy ze zbyciem przedmiotu zastawu rejestrowego wygaśnięcie tego zastawu. Mimo, iż również w tym przepisie chodzi o ochronę nabywcy w dobrej wierze, przepis ten ujmuje przesłanki wygaśnięcia obciążającego prawa nieco inaczej niż art. 170 k.c. W szczególności sposób sformułowania art. 13 pkt 1 u.z.r. uzasadnia wniosek, że w drodze wyjątku od art. 7 k.c. nakłada on na nabywcę przedmiotu zastawu ciężar dowodu dobrej wiary w miarodajnej chwili – a ściślej ujmując, ciężar dowodu, wyrażających dobrą wiarę stanów w postaci braku wiedzy o zastawie i niemożności jej uzyskania przy zachowaniu należytej staranności.

Zestawienie art. 13 u.z.r. z art. 170 k.c. prowadzi do wniosku że, art. 13 u.z.r. jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 170 k.c. i w związku z tym wyłącza

jego zastosowanie. Już więc z tego powodu art. 170 k.c. nie mógł mieć zastosowania w sprawie.

Ponadto wyłania się dalszy problem. Jak wiadomo, oba rozpatrywane przepisy zakładają zbycie przedmiotu obciążonego prawem osoby trzeciej (art. 170 k.c. – w zasadzie jakimkolwiek prawem osoby trzeciej, a art. 13 pkt 1 u.z.r. – zastawem rejestrowym). W dniu sprzedaży samochodu (5 czerwca 2001 r.) pozwanemu przez P.D. zbyty samochód nie był jeszcze obciążony zastawem rejestrowym, ponieważ zgodnie z art. 2 ust. 1 u.z.r. nieodzowną przesłanką ustanowienia zastawu jest wpis do rejestru zastawów, a wpis ten, jak wiadomo, został dokonany później (dopiero w dniu 20 czerwca 2001 r.) i inaczej niż wpisy w księdze wieczystej nie mógł wywrzeć skutku od dnia złożenia wniosku o jego dokonanie, ponieważ w ustawie o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów brak odpowiednika art. 29 u.k.w. Okoliczność ta stawia także pod znakiem zapytania możliwość zastosowania w sprawie art. 13 pkt 1 u.z.r. Przed ostatecznym zajęciem stanowiska co do kwestii możliwości zastosowania w sprawie art. 13 pkt 1 u.z.r. należy jednak odnieść się jeszcze do innego problemu.

Skoro do sprzedaży i przejścia własności samochodu na pozwanego (art. 155 §1 k.c.) doszło przed wpisem zastawu do rejestru, a ustanowienie zastawu rejestrowego wymaga zgodnie z art. 2 ust. 1 u.z.r., oprócz umowy zastawniczej, wpisu zastawu do rejestru, wpis ten zaś nie ma mocy wstecznej od chwili złożenia wniosku o jego dokonanie, Bank nie mógł nabyć zastawu na samochodzie na zasadach określonych w tym przepisie. Stała temu na przeszkodzie norma: *nemo plus iuris in alium tranfere potest quam ipse habet*. Zastawca w chwili, w której miało dojść do rozporządzenia przez obciążenie samochodu zastawem (dzień 20 czerwca 2001 r.), nie będąc już właścicielem samochodu, nie był uprawniony do dokonania tego rozporządzenia. W tych okolicznościach Bank mógł nabyć zastaw rejestrowy na samochodzie tylko na podstawie odpowiednio stosowanych z mocy odesłania zawartego w art. 2 ust. 3 u.z.r. przepisów o ochronie nabywcy rzeczy ruchomej od nieuprawnionego. Według art. 2 ust. 3 u.z.r., jeżeli zastawca był nieuprawniony do rozporządzania rzeczą, do ochrony zastawnika działającego w dobrej wierze stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie nabywcy rzeczy

ruchomej w dobrej wierze, tj. art. 169 k.c., z tym zastrzeżeniem, że wpis zastawu rejestrowego do rejestru zastawów jest jednoznaczny z wydaniem rzeczy.

W sytuacjach, w których ustawa w drodze wyjątku chroni nabywcę w dobrej wierze od nieuprawnionego, ścierają się dwa przeciwstawne interesy. Interes nabywcy w uzyskaniu określonego prawa lub prawa o określonej treści – mimo iż nie zachodzą przesłanki nabycia przez niego tego prawa lub prawa o takiej treści – ze względu na przekonanie o istnieniu podstaw do jego nabycia. Z interesem tym konkuruje interes osoby, której kosztem chroniony jest nabywca (np. interes właściciela – w razie nabycia w dobrej wierze rzeczy od nieuprawnionego lub w razie nabycia w dobrej wierze zastawu ustanowionego przez nieuprawnionego albo interes zastawnika – w razie nabycia w dobrej wierze rzeczy bez obciążenia zastawem). Udzielenie ochrony nabywcy w dobrej wierze oznacza więc rozstrzygnięcie tego konfliktu na jego rzecz. Ustawodawca decyduje się na to ze względu na wyjątkowe okoliczności uzasadniające dobrą wiarę nabywcy – w szczególności treść publicznego rejestru (zob. np. 5 u.k.w.h.), treść dokumentu przeznaczonego do obiegu (zob. np. art. 16 ust. 2 Prawa wekslowego), fakt władania rzeczą (zob. np. art. 169 § 1 k.c.) – i potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego. Potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego jest wyrazem interesu ogólnego, uzasadniającego (por. art. 31 ust. 3 Konstytucji) ograniczenie praw osób, kosztem których chroniony jest nabywca w dobrej wierze (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2002 r., III CKN 405/99, OSNC 2002, nr 11, poz. 142, z dnia 18 kwietnia 2002, r., II CKN 1226/00, OSNC 2003, nr 4, poz. 59, z dnia 15 listopada 2002 r., V CKN 1340/00, OSNC 2004, nr 2, poz. 28, z dnia 16 marca 2006 r., III CSK 32/06, OSP 2007, z. 3, poz. 31, z dnia 24 maja 2007 r., V CSK 23/07, OSNC 2008, nr 7-8, poz. 89, i z dnia 5 lutego 2009 r., I CSK 297/08, LEX 494004).

W okolicznościach sprawy, nierozpatrywane dotąd w niej, nabycie przez Bank w dobrej wierze zastawu na samochodzie mogłoby więc nastąpić kosztem interesów pozwanego – nabywcy samochodu w toku postępowania o wpis zastawu na samochodzie do rejestru - istotną zaś przesłankę tego nabycia zastawu przez Bank byłby wspomniany wpis, uznawany za jednoznaczny z wymaganym w art. 169 §1 k.c. wydaniem rzeczy. Przewidzianą w art. 169 k.c. przesłankę wydania

rzeczy może spełnić jedynie zbywca, który rzeczą włada. Objęcie w art. 169 k.c. ochroną tylko nabycia rzeczy od osoby, która nią włada, opiera się na założeniu, że zazwyczaj ten, kto rzeczą włada, jest jej właścicielem (art. 339 i 341 k.c.) – a zatem i uprawnionym do rozporządzania nią (art. 140 k.c.). W art. 169 k.c. wyłącznie dobra wiara oparta na takim stanie faktycznym została uznana za zasługującą na ochronę kosztem właściciela, w imię, leżącego w interesie ogółu, bezpieczeństwa obrotu. Nadanie w art. 2 ust. 3 u.z.r. wpisowi do rejestru zastawów takiego znaczenia, jakie w świetle art. 169 § 1 k.c. ma wydanie rzeczy, uzasadnia wnioski o przyznaniu przez ustawodawcę doniosłości w zakresie ochrony dobrej wiary zastawnika rejestrowi zastawów. W konsekwencji należy przyjąć, że dobra wiara zastawnika podlega zgodnie z art. 2 ust. 3 u.z.r. ochronie o tyle tylko, o ile przemawia za tym bezpieczeństwo obrotu prawnego uzasadnione zaufaniem uczestników tego obrotu do rejestru zastawów. W razie zbycia rzeczy przez zastawcę przed dokonaniem wpisu zastawu do rejestru zastawów uczestnikiem obrotu mogącym działać w zaufaniu do rejestru zastawów jest również nowy właściciel rzeczy. Jego sytuacja przypomina sytuację, osób których dotyczy art. 13 pkt 1 u.z.r. W rezultacie w takich przypadkach, jak rozpatrywany w sprawie, należy, rozstrzygając o nabyciu zastawu rejestrowego w dobrej wierze stosować odpowiednio także art. 13 pkt 1 u.z.r. – choć nie odnosi się on wprost do tych przypadków. Należy mianowicie przyjąć, że we wspomnianych przypadkach, nabycie zastawu rejestrowego w dobrej wierze, zgodnie z art. 2 ust. 3 u.z.r., jest w myśl art. 13 pkt 1 u.z.r., stosowanego *mutatis mutandis*, wykluczone, gdy osoba, która nabyła własność rzeczy w toku postępowania o wpis tego zastawu, nie wiedziała i przy zachowaniu należytej staranności nie mogła wiedzieć o złożeniu wniosku o wpis zastawu rejestrowego na nabytej rzeczy w chwili wydania jej tej rzeczy. Przyznanie pierwszeństwa interesom zastawnika kosztem tej osoby nie dałoby się uzasadnić w sposób zgodny z przedstawionymi wyżej założeniami, na których jest oparta w prawie cywilnym ochrona dobrej wiary.

Nie można podzielić zapatrywania wyrażonego w zaskarżonym wyroku, że pozwany, składając stosowny wniosek, mógłby uzyskać z centralnej informacji o zastawach rejestrowych wiadomość o trwającym postępowaniu o wpis zastawu na kupionym samochodzie. Zgodnie z art. 42 ust. 2 u.z.r. zadaniem centralnej

informacji o zastawach rejestrowych jest „udzielanie informacji, wydawanie odpisów i zaświadczeń z rejestru zastawów”, w myśl zaś art. 37 ust. 2 u.z.r. odpisy z rejestru zastawów, stanowiące dowód wpisu, a także zaświadczenia o braku wpisu zastawu lub zastawcy i przedmiotu zastawu, wydawane są na wniosek każdego, kto tego zażąda. Uwzględniając powyższe regulacje, jak też § 5 i 22 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 października 1997 r. w sprawie ustroju i organizacji centralnej informacji o zastawach rejestrowych oraz szczegółowych zasad udzielania informacji, wydawania odpisów i zaświadczeń (Dz. U. Nr 134, poz. 893) oraz to, że w rejestrze zastawów nie wpisuje się wzmianki o wniosku o wpis zastawu, pozwany mógł otrzymać z centralnej informacji o zastawach rejestrowych jedynie zaświadczenie o braku wpisu jego kontrahenta (kontrahentów) jako zastawcy lub jako zastawcy kupowanego samochodu, bez adnotacji o złożeniu wniosku o wpis zastawu na tym samochodzie. Jednocześnie z art. 38 ust. 1 u.z.r. wynika, że nieznaną ujawnionych w rejestrze zastawów danych zasłaniać się nie można dopiero od dnia dokonania wpisu w rejestrze. Wiadomość o złożeniu wniosku o wpis zastawu na kupowanym samochodzie pozwany mógłby uzyskać tylko w jakiś inny sposób, ale z materiału sprawy nie wynika, aby to nastąpiło.

Trafnie także w skardze kasacyjnej podniesiono zarzut naruszenia art. 192 pkt 3 k.p.c. Przede wszystkim nie można zaakceptować wyjściowego założenia Sądu Okręgowego – nawiązującego do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2008 r., III CSK 54/08 i tym samym do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2008 r., III CZP 17/08 (OSNC 2009, nr 6, poz. 82) – dopuszczającego stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. w postępowaniu wieczystoksięgowym na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. Skoro, jak zasadnie przyjął Sąd Najwyższy w powołanych orzeczeniach, wpis do księgi wieczystej ma moc wsteczną od chwili złożenia wniosku o dokonanie wpisu – co dotyczy także wpisu hipoteki, nie wyłączając hipoteki przymusowej (art. 27 rozporządzenia z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe, jedn. tekst: Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm., i art. 81 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, jedn. tekst: Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1361 ze zm., wprowadzając od tego wyjątek tylko o tyle, o ile w pewnych sytuacjach wykluczają w ogóle

ustanowienie hipoteki) – to odpowiednie stosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. w postępowaniu wieczystoksięgowym nie wchodzi w grę już ze względu na swą bezprzedmiotowość. Należy ponadto zauważyć, że w ścisłym związku z nadaniem wpisowi mocy wstecznej od chwili złożenia wniosku o wpis pozostaje wymóg niezwłocznego zamieszczenia w księdze wieczystej wzmianki o wniosku o wpis (por. art. 45 ust. 1 u.k.w.h. obowiązujący do dnia 22 września 2001 r., którego odpowiednikiem jest obecnie art. 626⁷ §2 k.p.c.). Ze względu na tę wzmiankę nie ma potrzeby ochrony osoby, która nabyła własność nieruchomości po złożeniu wniosku o wpis w księdze wieczystej, na podstawie przepisów o rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych (por. art. 8 u.k.w.h.).

Wpis do rejestru zastawów nie ma wprawdzie mocy wstecznej od chwili złożenia wniosku o jego dokonanie, zaś o wniosku tym nie czyni się niezwłocznie wzmianki w rejestrze, niemniej jednak również konflikt interesów między osobą, na której rzecz zastaw zgodnie z wnioskiem ma być wpisany, a nabywcą rzeczy w toku postępowania rejestrowego, nie może być rozstrzygany na podstawie art. 192 pkt 3 k.p.c.

Nasuwa się pytanie o charakter art. 192 pkt 3 k.p.c., czy wywiera on bezpośrednio skutki tylko w sferze prawa procesowego, czy także w sferze prawa materialnego. Należy podzielić pogląd, uznający art. 192 pkt 3 k.p.c. za przepis wywołujący bezpośrednio skutki jedynie procesowe. Od chwili doręczenia pozwu stabilizuje on postępowanie procesowe, pozbawiając wpływu na dalszy bieg sprawy dokonanego w jej toku zbycia przedmiotu (rzeczy lub prawa) objętego sporem, przez zachowanie legitymacji procesowej zbywcy, w celu ochrony strony przeciwnej. Wiąże się z tym dopuszczenie wykonania wyroku przeciwko następcy prawnemu zbywcy (zob. art. 788 k.p.c., z orzecznictwa zaś, dotyczące dawnego stanu prawnego, zbieżnego co do istoty z obecnym, uzasadnienie pierwszej zasady prawnej zawartej w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1951 r., C 689/50, OSN 1952, nr 1, poz. 3).

Artykuł 192 pkt 3 k.p.c. nie uchyla natomiast zastosowania do oceny zbycia dokonanego w toku procesu przepisów prawa materialnego, normujących ochronę nabywcy działającego w dobrej wierze (art. 169 k.c. oraz art. 5 u.k.w.h.). Jak

wyjaśniono w piśmiennictwie, nie ma podstaw do odmiennego traktowania nabywcy w dobrej wierze w zależności od tego, czy o nabytą rzecz toczy się postępowanie sądowe, czy też nie. Potwierdza to art. 848 k.p.c. zastrzegając, iż zawarta w nim regulacja, zgodnie z którą: „zajęcie ma ten skutek, że rozporządzenie ruchomością dokonane po zajęciu nie ma wpływu na dalszy bieg postępowania, a postępowanie egzekucyjne z zajętej nieruchomości może być prowadzone również przeciwko nabywcy”, nie narusza przepisów o ochronie nabywcy w dobrej wierze. Pozwany, który zbył osobie trzeciej dochodzoną od niego rzecz, może więc bronić się wobec powoda także zarzutem, że osoba trzecia nabyła własność tej rzeczy w dobrej wierze, w razie zaś gdyby nie podniósł takiego zarzutu i przegrał proces, a powód wystąpił o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko nabywcy, zarzut taki może podnieść nabywca w toku postępowania klauzulowego.

Skutkiem zastosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. w postępowaniu o wpis zastawu do rejestru byłoby jedynie wyłączenie stosowania art. 2 ust. 3 u.z.r. w związku z art. 13 pkt 1 u.z.r. w odniesieniu do przypadków zbycia rzeczy zastawianej przed dniem wpisu zastawu do rejestru, czyli wyłączenie tych przypadków spod oceny według przepisów chroniących dobrą wiarę w stosunkach prawnych związanych z ustanowieniem zastawu rejestrowego. Ponieważ art. 192 pkt 3 k.p.c. w postępowaniu procesowym, którego bezpośrednio dotyczy, nie uchyla stosowania przepisów o ochronie nabywcy w dobrej wierze, wyrażonego w zaskarżonym wyroku poglądu dopuszczającego stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. w postępowaniu o wpis zastawu do rejestru na podstawie art. 13 §2 k.p.c. nie można zaakceptować.

Ze względu na zasadność zarzutów naruszenia art. 13 pkt 1 i art. 38 ust. 1 u.z.r. oraz art. 192 pkt 3 k.p.c. Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ §1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.